

GYVIEJI ARCHYVAI

Iš sovietų saugumo veiklos mūsų rajone

Apie K. Šiškevičių, saugumiečių pramintą Strogij (Griežtas), 1951 m. rugpjūčio 28 d. pranešė agentas Kuraitis. Anot jo, sekamas kalbėjęs: „Kai mūsų kaime bus organizuojamas kolektyvinis ūkis ir jei kas iš ūkininkų įstos pirmas, tai aš pats tokį žmogų užmušiu ir sudeginsiu.“ Liudytojas Leonardas Pekuras tardomas patvirtino, kad Strogij veda prieškolūkinę agitaciją. Pekuro teiginius patvirtino Voicechovskio, Ramaškos ir Marcevičiaus parodymai (LYA f. K-19, ap. I, b. 332). Kasparas Šiškevičius 1951 m. buvo suimtas. Prie ankstesnio jo nusikaltamos veiklos apibūdinimo pridurta, kad vokiečių okupacijos metais seniūnas raginės žmonės stoti į savisaugą, kovoti su tarybiniais partizanais, vėliau pasisakęs už karą prieš TSRS. Apkaltintas pagal garsųjį RTFSR BK 58 str.

Anot Vasiljevo 1952 m. kovo 6 d. pranešimo į Vilnių, rajono teritorijoje veikė dvi partizanų grupės: Genio (6 žmonės) ir Grūdės (irgi 6 partizanai). Daugų, Varėnos ir Eišiškių rajonų sandūroje veikė Deksnio 5 partizanų grupė. Genio veiklos rajonas: Kašėtu, Pauosupės, Zervynų, Palkabalio kaimų apylinkės. Į didesnę Beržo grupę įeinanti Grūda veikia prie Rudnios, Lynežerio, Krokšlio, Šumo. Su Genio grupe dirba MGB rajono skyriaus viršininkas papulkininkis Vasiljevas, viršininko pavduotojas majoras Šubinas, vyr. operįgaliotinis vyr. leitenantas Solomiakas, operįgaliotinis jaun. leit. Jakubauskas. Su Grūda dirba operįgaliotinis leit. Staneika, su Deksniu – 2 poskyrio viršininko pavduotojas leit. Kazakevičius ir vyr. įgaliotinis kapitonas Donskovas. Iš Deksnio grupės 1951 m. sausį likviduotas partizanas Briedis.

Pagal 1952 m. kovo 20 d. būklę iš dirbančių su Geniu agentų vienas perspektyviausių yra Dėkinga, turintis su partizanais daug giminiškų ir šiaip artimų ryšių: agento teta yra partizano Mėnulio brolio žmona; partizano Kario meilužė Ona Čiraitė iš Trakiškių, g.1933 m., – agento pusseserė; aktyvūs partizanų ryšininkai Pigaga ir Vaisieta – agento žentai. Agentas 1951 m. vasarą kelis kartus susitikio su Genio partizanais.

Darbe patikrintas agentas Paišukas turi galimybę Genio partizanus įvilioti MGB sunaikinimui, tačiau prisibijo, laukia, kol partizanai patys

pas jį ateis. Agentui 1952 m. vasario mėn. buvo įteiktos specialios priemonės signalui „Pavojus“, bet per mėnesį nieko nepadarėta ir operacija atšaukta.

1952 m. sausio mėn. užverbuota agentė Aguona. Ji 1950-1951 m. palaikė ryšius su Geniu ir Perkūnu, rašė jiems politinę informaciją Akacijos slapyvardžiu, kuri jai davė partizanai. Apie jos ryšius su partizanais sužinota iš dokumentų, rastų Genio bunkeryje. Tardoma Aguona prašė jos nerepreisuoti, o leisti išpirkti kaltę. Tai mergežeriškė Marytė Vainilaitytė, vėliau Lubienė, dirbusi klubo-skaityklos vedėja. Aguona 1952 m. vasario mėn. perkelta į Genio veiklos slaptavietės rajoną – Dainavos kaimo apylinkes, tačiau informacijos apie jos suteiktas žinias MGB dokumentuose nėra.

Agentas Uosis, tariamai šovęs į operdarbuotoją ir perėjęs į nelegalią padėtį, buvo partizano Mėnulio giminii įtartinis, jog dirba MGB; jis turėjo pistoletą ir sutikęs 2-3 partizanus privalejo juos nušauti. Agentą Stangį siekta infiltruoti į partizanų būrį kaip nenorintį tarnauti tarybinėje armijoje; numatyta, kaip su juo susisiekti, jeigu įstotų į partizanus.

1952 m. sausio-kovo mėn. MGB ėmė rimčiau dirbti su Grūdės partizanų grupe, nors ši daugiau veikė Druskininkų r. teritorijoje, o Varėnos rajone ėmė slėptis 1951 metais. Agentas Milienė aktyviai sekė partizano Ryto giminaitį Sereičiką, nors pats agentas tiesioginio ryšio su partizanais neturėjo.

Sąžiningai užduotis atliko agentas Beržas, užverbuotas 1952 m. sausį. Jis buvo ką tik į Ryto grupę įstojusio partizano Markausko giminaitis. Beržas 1951 m. gruodį keliskart susitikio su partizanais, turėjo jų pasitikėjimą, bet iškritus sniegui jo ryšiai su partizanais nutrūko. Beržas dažnai vykdavo į Lynežerį ir Rudnią pas gimines, palaidusius ryšius su partizanais, ir turėjo galimybę išaiškinti jų buvimo vietą. Beržo žinias perpatikrino agentas Lakštutė.

Tiesioginių ryšių su Grūdės grupe turėjęs agentas Stangys, demaskuotas kaip Ryto ryšininkas, užverbuotas 1952 m. vasarį; tą mėnesį du kartus susitikio su partizanais: pirmą kartą su Grūda ir Nainkintuvu, antrą kartą su Rytu ir Narkausku. Stangys išaiškino, kad Grūda palaiko ryšius su Genio grupe ir slepia

si Lynežerio, Rudnios, Šumo rajone.

Su Deksnio grupe dirbo agentas Ausis, užverbuotas 1951 m. vasario mėn. Jo duktertė, partizanų ryšininkė, 1950 m. gruodžio mėn. suimta. Agentas turėjo partizanų pasitikėjimą.

Agentas Petras, užverbuotas 1951 m. kaip Deksnio grupės ryšininkas, pranešė apie partizanų lankymąsi jo bute ir kt. Tačiau Petras visus metus apgandinėjo MGB, dezinformavo apie Deksnio grupės veiksmus, nors su partizanais susitikinėjo.

Agentė Jurgina 1951 m. užverbuota kaip nukauto partizano sugyventinė ir ryšininkė; ji suteikė vertingų žinių, tačiau nesudarius sąlygų jos darbai, artimesnių ryšių su partizanais neturėjo. Agentas Vieversys, užverbuotas 1949 m., buvo pažįstamas su visais Deksnio grupės nariais, kurie juo pasitikėjo.

Rūta – Dominika Švedaitė dirbo „Tarybinio balso“ redakcijoje. Buvusi Rugio partizanų grupės ryšininkė, 1947 m. suimta, paskui atsiskiusi savo parodymų. Užverbuota paleista. Iš jos 1949 m. gauti 2, o 1951 m. irgi 2 informacinio pobūdžio pranešimai. Kitame 1951 m. liepos mėn. dokumente rašoma, kad D. Švedaitė dirba buhalterė rajono Socialinio aprūpinio skyriuje ir turi ryšių su Vilniaus nacionalistiniu pagrindžiu.

Rajone buvo 60 repatriantų, sugrįžusių iš Vokietijos Vakarų zonos, 2 žmonės aplankė JAV pasiuntinybė Maskvoje, 26 žmonės susirašinėjo su giminėmis ir pažįstamais užsienyje. Juos sekė MGB slaptieji informatoriai.

Informatorius Nemunas – buvęs carinės armijos karininkas, prie vokiečių – biuro rusų reikalams įgaliotinis. Jo sūnus tarnavęs gestape Vitebske ir tarybinų partizanų nukautas. Nemunas užverbuotas 1944 m. spalio 30 d. Alytaus apskrities NKVD, o jo ryšiai su Varėnos r. MGB nuo 1950 m. Iš Nemuno 1951 m. gauta 10 pranešimų. Tačiau Varėnoje jo ryšiai su MGB buvo žonomi visuomenei, ir jis negalėjo aktyviau veikti; vertėjo jį perkelti į kitą rajoną ar Vilnių.

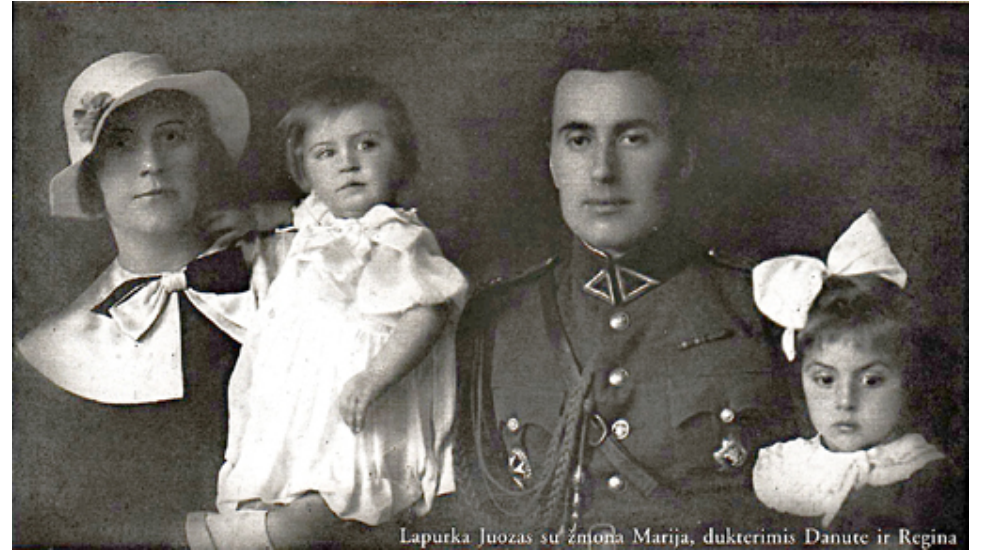
Informatorius Sakalauską 1949 m. sausio 20 d. užverbuavo Varėnos apskrities MGB tiriant Mariją Bobnytę. Iš Sakalauskos 1951 m. gauti 38 operatyvinių dėmesio verti pranešimai, pvz., sausio 9 d. jis pranešė apie

Varėnos krašto žmonės Lietuvos nepriklausomybės kovose

Seimas nutarė 2019-uosius paskelbti Lietuvos Nepriklausomybės kovų atminimo metais, atsižvelgdamas į tai, kad 1918 m. pabaigoje ir 1919-1920 metais Lietuvoje vyko Nepriklausomybės kovos. Šiuo sprendimu siekiama įvertinti ypatingą Lietuvos savanorių, Lietuvos kariuomenės ir kitų Lietuvos piliečių indėlį Nepriklausomybės kovose ginant ką tik atkurtą Lietuvos valstybę ir pagerbti visų kovojusiųjų ir žuvusiųjų už Lietuvos Nepriklausomybę atminimą.

Juozas LAPURKA

Apdovanotas DLK Gedimino 5 laipsnio ordinu (1930), Lietuvos nepriklausomybės medaliu (1928)

J. Lapurka. Nuotrauka iš leidinio „Lietuvos kariuomenės karininkai 1918-1953“, V. TOMAS, P. 27

Gimė 1899 birželio 6 dieną Varėnoje, vargingo ūkininko šeimoje. 1918 m. baigė 4 klases Minske. Sugrįžęs į tėviškę po Pirmojo pasaulinio karo ne kartą grūmėsi su lenkais ties Perloja ir Varėnos tiltu per Merkį. 1920 m. pradėjo tarnauti Lietuvos kariuomenėje. 1923 m. priimtas į Karo mokyklą, kurią baigė 1925 metais (VII laida). Karo mokyklos šventės ir VII leitenantų laidos išleistuvių metu, 1925 m. rugsėjo 7 d., jam buvo suteiktas leitenanto laipsnis. (Karys, 1925 m. rugs. 15 d.) Paskirtas Inžinerijos pulko 3 pionierių kuopos jaun. karininku. 1928 metais buvo pakeltas į vyr. leitenantus. 1929 metais baigė Aukštųjų karininkų DLK Vytauto kursų Inžinerijos skyrių. 1931 m. pagal Karininkų laipsnių įstatymą vyr. leitenanto laipsnis pakeistas į leitenanto, o 1932 metais pakeltas į kapitonus. Už dalyvavimą voldemarininkų maište 1934 m. paleistas į pionierių karininkų atsargą. Nuo 1937 metų dirbo Amerikos lietuvių akcinėje bendrovėje, o nuo 1939 m. – užmiesčio autobusų susiekimo stotyje Kauno-Alytaus ruožo tvarkytoju. Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą, Juozas Lapurka buvo vienas iš 2000 suimtųjų 1940 m. liepos 12 dieną. Kalintas ir žiauriai tardytas Kauno sunkiųjų darbų kalėjime, IX forte, Lukiškių kalėjime. 1941 metais buvo nuteistas 8 metams lagerio ir tremčiai iki gyvos galvos. 1958 m. grįžo į Lietuvą. Mirė 1962 m. kovo 1 d. Trakuose, palaidotas Petrašiūnų kapinėse Kaune.

Apie J. Lapurką rašoma leidinyje „Lietuvos kariuomenės karininkai 1918-1953“, V. tome, p. 27.

Parengė Laimutė CIBULSKIENĖ

Varėnos viešosios bibliotekos Bibliografijos, informacijos ir kraštotyros skyriaus bibliografe

Juozą Arnauską iš Kamorūnų.

Užverbuotas informatorius Ivanovas – Juozas Rainiška iš Pažulės, repatriantas, g. 1918 m. Jis buvo vokiečių išvežtas darbams į Vokietiją. Davė verbuotojams žinių apie buvusius seniūnus, repatriantus ir kažkokio baltųjų sukilėlių būrio dalyvius.

Informatorius Gluško užverbuotas 1950 m. lapkričio 17 d., tiriant Viniką ir Lavočą, kurie 1951 m. išvyko iš Varėnos rajono. Iš Gluško 1951 m. gauti 29 pranešimai. Dirbo jis su kažkokiu Atsarginiu (Ostorožnyj), bet gilesnio tyrimo atlikti negalėjo.

Informatorius Kuraitis, repatriantas, Varėnos apskr. MGB užverbuotas 1948 m. rugpjūčio 11 d. partizanams sekti. Jis pateikė gana daug dėmesio vertos medžiagos

apie repatriantus iš Vokietijos. Iš jo 1951 m. gautas 31 pranešimas.

Informatorius Pirmūnas per karą tarnavo vokiečių kariuomenėje. Užverbuotas 1948 m. rugpjūčio 6 d. Iš jo 1951 m. gauti 34 operatyvinių dėmesio verti pranešimai apie Genio partizanų grupę ir asmenis, tarnavusius vokiečių kariuomenėje ar policijoje.

Informatorius Česakovas, rusas, NKVD kontržvalgybos užverbuotas 1945 m. balandžio 10 d., Varėnos MGB perduotas 1950 m. vasario mėn. Iš jo 1951 m. gauti 5 pranešimai: vienas Bėglio (Bėgūno) bylai, kiti atsitiktinio pobūdžio. Česakovas tarnavęs vokiečių policijoje, paskui išėjęs į mišką, bet 1945 m. rugpjūčio mėn. legalizavęs.

Informatorius Vietinis

(Mestnyj) dirbęs vokiečių policijoje, paskui išėjęs į partizanus, 1945 m. legalizavęs ir užverbuotas Valkininkų valsčiaus MGB. Gerai užsirekomendavo. Į Varėnos r. persikėlė 1951 m. gruodžio pabaigoje, tačiau 1952 m. ryšys su juo nutrūko..

Informatorius Jonas (Vanija), užverbuotas 1949 m. gruodžio 14 d., prie vokiečių buvęs policininkas, partizano Merkio giminaitis, neva auklėjo jo sūnų, nors tai patvirtinančios medžiagos nėra. Neatliktas operatyvinis patikrinimas pagal Jono anks-tesnes darbovietes ir gyvenamąją vietą. Iš jo 1951 m. gauti 9 pranešimai.

Tęsinys. Pradžia 2018 m. Nr. 94; 2019 m. Nr. 11

Vytautas Valentinas ČESNULIS